

De eerste oorlogsweken Onze dorpen in de vuurlinie

Binnen de opzet van dit boek is het niet onze bedoeling hier een nieuwe beschrijving te brengen van de oorlogsgebeurtenissen van de maanden augustus, september en oktober in onze streek.

In delen van de hoofdstukken met authentieke getuigenissen zoals het *Oorlogsdagboek 1914-1918 van Louis Lindemans* (pag. 39 e.v.), *Het dagboek van Louis Geurickx* (pag. 103 e.v.), *De verslagen van de parochiepastoors* (pag. 242 e.v.), *De Congregatie van de zusters van Sint-Vincentius a Paulo te Opwijk* (pag. 269 e.v.), *Het oorlogsboek van het Davidsfonds* (pag. 335 e.v.), *Het frontblaadje "De Stem uit Opwijk"* (pag. 385 e.v.),... wordt reeds betrekkelijk diep en accuraat ingegaan op de gebeurtenissen in Opwijk-Mazenzele en omstreken.

Voor de voornaamste gebeurtenissen verwijzen wij ook naar de *Kroniek* op pag. 15-21.

In de literatuurlijst op pag. 506-507 sommen wij een aantal werken op (in boekvorm) die geheel of met een relatief belangrijk deel handelen over Wereldoorlog I in onze streek. Een beeld van de krijgsgeschiedenissen in onze streek vindt men vooral terug in de werken:

- DE BONDT Louis en HALLEMANS Francis, *De Grote Oorlog in de regio Londerzeel. Een authentieke reconstructie van de gebeurtenissen in Noordwest-Brabant tijdens Wereldoorlog I*, Geschied- en Heemkundige Kring van Londerzeel v.z.w., Londerzeel, 1999.
Voor dit ruim gestoffeerd werk werd in niet geringe mate gebruik gemaakt o.m. van (een onvolledige versie) van het oorlogsdagboek van Opwijkenaar Louis Lindemans dat hier integraal gepubliceerd is (pag. 44 e.v.). In het boek van Londerzeel werden ook heel wat verslagen van onderzoekscommissies en historiekken van Duitse en Belgische regimenten verwerkt.
- STROOBANTS Aimé en GALLAND A., 1914. *Dendermonde aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog*, tentoonstellingsgids, Stadsbestuur Dendermonde-Stedelijke Musea Dendermonde, Dendermonde, 1989.
- STROOBANTS Aimé, 1914, Dendermonde in puin. *Ooggetuigenverslagen over de verwoestingen van Dendermonde in september 1914*, Dendermonde - Stedelijke Musea-Stadsarchief, Dendermonde, 2004.

- VAN RIET Marc, *Klein-Brabant in oorlog. De forten Breendonk, Liezele en Bornem in 1914*, Puurs, 2004.

Over de krijgsgeschiedenissen in onze streek, in het kader van het beleg van de nationale vesting Antwerpen, en vooral van de 3de uitval van het Belgisch leger uit de vesting Antwerpen, vindt men ook één en ander over onze streek, onder meer in:

- HANS A. en RAAL R., *De Groote Oorlog*, publicatie in 121 delen, L. Opdebeek, Antwerpen.
- LYR, R. (onder redactie van -), *Onze Helden gesneuveld voor het Vaderland*, Brussel, 1931.
- TASNIER en Van OVERSTRAETEN J., *La Belgique et la guerre*, deel II. *l'Invasion Allemande*, en deel III. *Les opérations militaires*, Uitgeverij Henri Bertels, Brussel, 1923-1926.
- *La guerre de 1914. L'action de l'Armée Belge pour la défense du pays et le respect de sa neutralité (rapport du commandant de l'armée). Période du 31 Juillet au 31 Décembre 1914*, Librairie Chapelot, Parijs, 1915.
- de uitgavereeks *Guldenboek der Vuurkaart*, Uitgeversfirma J. Rozez N.V., Brussel.
- *Schlachten des Weltkrieges*. Deel 3. *Antwerpen 1914*, Reeks "Reichsarchiv", Gerhard Stalling Verlag, Berlijn 1928.
- Alhoewel soms enigszins eenzijdig geschreven zijn ook sommige regimentshistoriekken interessant. Wij raadpleegden onder meer:
 - ANTHONE Charles, *Geschiedkundig overzicht van het 2e en 5e Regiment Jagers te voet*.
 - *Historique du 2me Régiment de Chasseurs à cheval*, Brussel, 1928.

Jan Lindemans schrijft in zijn *Geschiedenis van Opwijk* (1937-1939) over de oorlogsgebeurtenissen in Opwijk (en omstreken) tijdens de eerste maanden (pag. 221-223):

De eerste dagen van Augustus verliepen, hier zoals elders, in de gedrukte stemming van het onafzienbaar onheil dat zoo plotselings over het land was neergestort: angst om het leven van de geliefde wezens die de mobilisatie onverwachts uit hun gezin had weggeroepen, angst ook om het lot van het vaderland, dat zijn zwak verweer spoedig moest gebroken zien door een overmachtigen en ongenadigen vijand. De menschen namen hun toevlucht tot het gebed; alle avonden ging een groote me-

nigte den alouden Sint-Paulus-weg, sedert eeuwen de laatste hoop der Opwijkenaars wanneer de nood nijpt.

Reeds op den zeventienden dag van den oorlog, in den morgen van 21 Augustus, trokken de eerste Duitsche troepen (huzaren) over het Opwijksch grondgebied, langs den provincialen steenweg te Droeshout. Het was de uiterste noordelijke dekkingsflank van von Kluck's leger, opmarcheerend naar Parijs. Het Belgisch leger had zich teruggetrokken binnen den fortengordel van Antwerpen.

Van dien dag af, tot begin Oktober, lag Opwijk, evenals de randstreek van Dendermonde tot Aarschot, als gevat tusschen twee strijdende machten, met al het hachelijke dat met zulke onveilige positie verbonden is. Dageelijks zagen we hier patrouilles van beide legers. Van weerszijden hield men elkaar zorgvuldig in het oog en de patrouilles waren voorzichtig genoeg om het maar zelden tot schietpartijen te laten komen. Het is gebeurd dat een patrouille Belgische cyclisten, verscholen achter de houten beschutting van het station, een piket uhlanen dat, onbewust van het loerend gevaar, de Stationstraat kwam ingereden, onder het schot van haar karabijnen had, en dat de officier verbood te schieten. Het zou inderdaad voldoende geweest zijn dat maar één uhlaan ontsnapte en het geval ging overbrengen om, onder het beruchte voorwendsel «man hat geschossen», een wraakexpeditie uit te lokken, met de gebruikelijke moord- en brandpartijen. In die dagen heeft het lot van Opwijk zoo menigmaal aan een zijden draadje gehangen! De baldadigheden die in het naburige Lebbeke gepleegd werden hadden evengoed te Opwijk kunnen gebeuren.

Gedurende den eersten uitval van het Belgische leger uit Antwerpen en de gevechten op de vaart tusschen Mechelen en Brussel (25-27 Augustus) werden we te Opwijk niet veel gewaar, behalve de gebruikelijke patrouilles. Op 2 September kwam een sterke Duitsche afdeeling de telegraaf- en telefoontoestellen in het station buiten gebruik stellen. De stationsoverste, M. Ocula, was tot den laatsten minuut in verbinding gebleven met Dendermonde en lichtte de legeroverheid aldaar in over de troepenbeweging in de streek. Alle seintoestellen op den spoorweg werden opgeblazen.

Op 4 en 5 September geschiedde de wreede strafexpeditie op Lebbeke en Dendermonde. Aldra liep het hier vol angstige vluchtelingen uit Lebbeke en St. Gillis, 's Avonds zagen we den akeligen rooden gloed, in de verte, boven de brandende stad...

De volgende dagen, vooral vanaf 7 September, trokken op den steenweg te Droeshout weer aanzienlijke Duitsche strijdkrachten voorbij, in

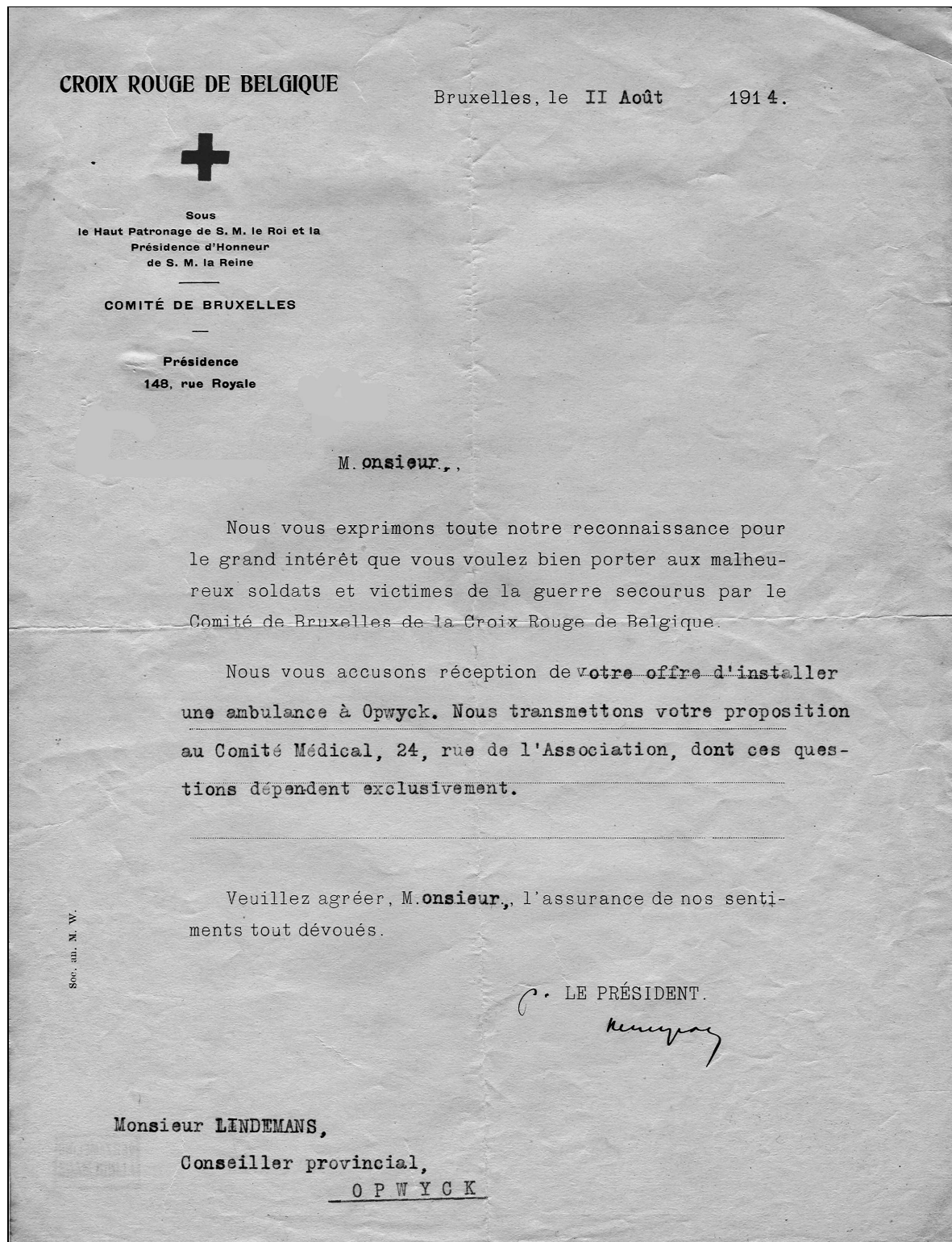
de richting Aalst en Gent. Dekkingspatrouilles verschenen af en toe in 't dorp ¹⁶⁰). Het Belgisch leger deed een 2^{en} uitval uit den fortengordel om de oprukkende Duitschers een tijd op te houden, terwijl in Frankrijk de beslissende slag op de Marne aan den gang was (2-10 Sept.). Dendermonde werd opnieuw bezet door de Belgen, zoodat de Duitschers zich genoodzaakt zagen een leger van 10.000 man op de stad te laten aanrukken. Alle pogingen om een overtocht over de Schelde af te dwingen stuitten af op het hardnekkig verzet van onze legerdivisie (16-18 September). Op den avond van 18 September worden de Duitschers, door een flankaanval uit Buggenhoutbosch, teruggeslagen tot Droeshout.

160) Het volgende vermakelijk voorval mag hier aangestipt worden. Een troepje achtergebleven Duitsche infanteristen had een Brussegemsch boerken opgeëischt om hen met kar en paard te voeren naar het gros van hun leger. Wij zagen zelf dit eigenaardig konvooi het dorp komen binnengereden en verdwijnen langs de Dendermondsche heerbaan. Nog geen tien minuten later kwam het boerken, uit de andere richting, teruggereden zonder zijn Duitschers. «Zij zijn al geleverd», zei hij gezind. Wat was er gebeurd? Op de heerbaan waren ze vlak in een Belgische patrouille gereden en zonder slag of stoot werden de Duitschers krijgsgevangen gemaakt.

In de publicatie *Steden en landschappen. IV West-Brabant*, door Dr. Jan Lindemans en Ir. Dr. Stan Leurs en met medewerking van o.m. Paul Lindemans, uitgegeven door "De Sikkel" (Antwerpen) in samenwerking met de Vlaamse Toeristenbond, 1925, vat Jan Lindemans, in het hoofdstuk II. *Geschiedenis*, op pag. 60 de oorlog als volgt samen:

Gedurende den wereldoorlog 1914-18 bleef West-Brabant grootendeels buiten de gevechtszone en had minder te lijden, indien wij den Noordelijken rand uitzonderen, dan om 'teven welke gouw in België. Het had ook anders kunnen zijn. Had het Engelsch leger in '14 een week vroeger in volle sterkte op de been geweest, dan zou de leperen-IJzerslag geleverd geweest zijn op den Dender, en de vierjarige verwoesting kon hier gewoed hebben. Evenzoo was op 11 November de wapenstilstand niet geteekend geweest, kon wellicht een laatste wanhopige tegenstand van de Duitschers een paar weken ons leger voor den Dender opgehouden hebben (de verdedigingsmaatregelen waren reeds getroffen), en dat ook zou voldoende geweest zijn om onze dorpen te laten in gruizel schieten. De krijgskans heeft er, Goddank, anders over beschikt.

Vermelden wij hier de krijgsgesbeurtenissen die, in 't begin van den oorlog, zich ontsponnen

CROIX ROUGE DE BELGIQUE

Bruxelles, le II Août 1914.

Sous
le Haut Patronage de S. M. le Roi et la
Présidence d'Honneur
de S. M. la Reine

COMITÉ DE BRUXELLES

Présidence
148, rue Royale

M. onsiieur.,.

Nous vous exprimons toute notre reconnaissance pour le grand intérêt que vous voulez bien porter aux malheureux soldats et victimes de la guerre secourus par le Comité de Bruxelles de la Croix Rouge de Belgique.

Nous vous accusons réception de ~~votre offre d'installer une ambulance à Opwyck.~~ Nous transmettons votre proposition au Comité Médical, 24, rue de l'Association, dont ces questions dépendent exclusivement.

Veillez agréer, M. onsiieur., l'assurance de nos sentiments tout dévoués.

LE PRÉSIDENT.

Monsieur LINDEMANS,

Conseiller provincial,

OPWYCK

Rood Kruis van België

Brussel, 11 augustus 1914

Mijnheer,

Wij zijn erg erkentelijk voor de grote aandacht die ge hebt willen schenken aan de ongelukkige soldaten en oorlogsslachtoffers, die door het Rood Kruis van Brussel worden geholpen. Wij nemen akte van uw aanbod om een ambulance op te richten te Opwijk. Wij zullen uw voorstel overmaken aan het Medisch Comité, Verenigingsstraat 24, dat alleen hiervoor verantwoordelijk is.

Gelieve, Mijnheer, de verzekering

De voorzitter (get.) (onleesbaar)

Mijnheer Lindemans, provinciaal raadslid, Opwyck

in de Noordelijke gemeenten van West-Brabant:

24 Augustus: Gevecht te Impde waar een Belgische compagnie jammerlijk in een hinder laag viel; dienzelfden dag (vliegende Maandag) algemeene vlucht der manslieden in Noordelijke richting;

25-26 Augustus: Uitval der 6e Legerdivisie langsheen de Vaarten van Brussel en Leuven; gevechten op de lijn Wolverthem. Beigem, Epegem, Zemst, Hofstade;

2 September: Onder voorwendsel «Man hat geschossen» branden de Duitschers een reeks huizen neer te Merchten in het dorp en schieten een burger dood;

4 September: Gevechten rondom Kapellen-op-den Bosch; het gansche dorp door de Duitschers platgebrand;

4-5 September: Opmarsch der Duitschers naar Dendermonde; moorden te Lebbeke (50 burgers), brand van Dendermonde;

9-13 September: Offensief van het Belgisch Leger in de richting Leuven; de Duitschers houden in deze streek ons leger tot staan op de versterkte lijn Hamme, Brussegem, Grimbergen, Epegem;

26-27 September: laatste uitval van ons leger ditmaal in de richting Assche; gevechten te Lebbeke, Opwijk, Buggenhout, Peisegem; een gehucht te Opwijk afgebrand en een burger vermoord; alweer onder het gebruikelijk voorwendsel; na aanvankelijk voordeel, moeten de Belgen voor de overmacht zwichten.

Bij elk dezer uitvallen was echter het einddoel bereikt, namelijk het Duitse leger voor Antwerpen bezig te houden en onrechtstreeks den zegepraal op de Marne te helpen behalen.

Eén van de directe getuigen van de gebeurtenissen hier ter plaatse op 26 en 27 september, met als dramatisch hoogtepunt het afbranden van een tiental huizen op 't Eeksken en de ecutie van de Eekskenaar Frans De Keersmaecker op Droeshout (Steenweg op Vilvoorde), was de geschiedschrijver Jan Lindemans van Opwijk en van de streek. Hij was de tolk bij de onderhandelingen tussen dr. Benoît De Smedt, burgemeester van Opwijk en de Duitse legeroverste Mersmann om de zaak van de andere met de dood bedreigde mensen van 't Eeksken te bepleiten. Hij was dus bij cruciale momenten aanwezig bij de gebeurtenissen. In zijn *Geschiedenis van Opwijk* getuigt Jan Lindemans hierover als volgt (pag. 223 e.v.):

De derde en laatste uitval van ons leger geschiedde uit Dendermonde en Buggenhout in de richting Assche-Opwijk-Merchten, op Zaterdag 26 September. Van 's morgens af buldert het kanon; St. Gillis en Lebbeke vallen spoedig in de handen van de Belgen. Rond den middag trekt een Duitsch bataillon door het dorp, op

weg naar Lebbeke. Niet ver van de heerbaan, op 't Eeksken, liggen de voorposten van de Belgen, een kleine patrouille jagers. Van achter het huis van F. De Keersmaecker, schieten zij op den naderenden troep, doch kruipen ijlings weg, gedoken in een beetenveld. Een Duitsch soldaat is echter getroffen en de anderen, die waarschijnlijk de Belgische patrouilleurs niet gezien hebben (zij konden evenwel vermoeden dat er in de nabijheid wel vijandelijke bewakingsposten moesten liggen!), beginnen te huilen: «Man hat geschossen!», halen de verschrikte bewoners uit hun huizen en steken het gehucht Eeksken in brand. Tien huizen gaan alzoo in de vlammen op, met huisraad, oogst en al wat er in is. De vrouwen en kinderen worden op een hoek van de straat samengebracht en moeten geknield blijven, met de handen omhoog, terwijl het mansvolk, 52 in getal, grijsaards van 70 en jongens van 15 jaar, met kolfslagen en bajonetsteken uit de huizen gejaagd en gevankelijk naar het dorp gevoerd worden en verder naar Mansteen. Het zal velen gedenken die den akeligen stoet door het dorp zagen trekken, beschimpt en beleedigd door opgewonden soldaten die niet afhielden allerlei doodsbedreigingen te uiten; in 't midden liep de ongelukkige Frans De Keersmaecker, dien ze voor den dader hielden, het aangezicht gansch bebloed en een zwaren ransel op den rug; achter aan strompelden grijsaards, den paternoster in de bevende hand, die nauwelijks konden volgen en voortgestampt werden door brutale soldaten. In de verte hing een zware rookwolk boven 't Eeksken en bulderde aanhoudend het kanon...

Intusschen was de zwaargekwetste Duitser, op een kruiwagen, naar het pensioonaat Lindemans gebracht, dat als Rood-Kruishospitaal was ingericht (¹⁶¹). Het viel de toegesnelde geneesheeren van de gemeente, burgemeester Dr. de Smedt en Dr. Jos. Wijnants, niet moeilijk de Duitse ambulanciartsen, Dr. Speyer en Dr. Panther te overtuigen, dat de schotwonde van den getroffen Duitser infanterist (Otto Richter, uit Gorkitz), onmogelijk door een boerenjachtgeweer kon veroorzaakt zijn; bovendien werd bevestigd dat alle wapens van particulieren sedert het begin van den oorlog binnengeleverd waren. Er kon dus geen twijfel bestaan over de oorzaak: het waren Belgische voorposten die geschoten hadden en De Keersmaecker en zijn geburen waren geheel onschuldig

Door tusschenkomst van de Duitse artsens kreeg Dr. de Smedt met schrijver dezes, die als tolk optrad, de gelegenheid om een onderhoud te hebben met den bataillon-führer Mersmann, om de zaak van de ten dood aangeschreven mensen van 't Eeksken te

Der Constant Lindemans reist nach Mecheln um dort seine studien fort
zu setzen in dem erzbischoflichem Seminar.

Opwijk, 14 Nov. 1914.

Constant Lindemans

KONINKRIJK BELGIE.

PROVINCIE BRABANT.

ARRONDISSEMENT BRUSSEL.

GEMEENTE OPWIJK.

GETUIGSCHRIFT VAN EENZELVIGHEID.

PERSOONSBESCHRIJVING

Gestalte 1 meter 1,75 ^{eters}
 Haar bruin
 Voorhoofd vluchtend
 Wenkbrauwen bruin
 Oogen donker bruin
 Neus geroos
 Mond id.
 Knevel klein, bruin
 Baard id.
 Kin ronsel
 Aangezicht landdreefvoij
 Gelaatskleur geroos
 Bijzondere kenteekens draagt hinc-ho

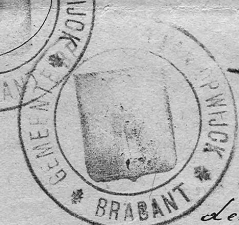
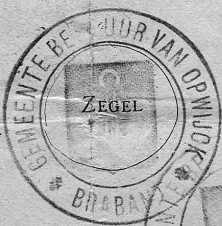
Afgeleverd aan M^r heer Lindemans
Constant geboren te Opwijk
 den 31 Juli 1896 beroep
 van Student gehuisvest te
 Opwijk.

Te Opwijk, den 14 September 1914
 DE BURGEMEESTER,

[Handwritten signature]

Herzien te Opwijk
 den 27 October 1914
 de Burgemeester

[Handwritten signature]

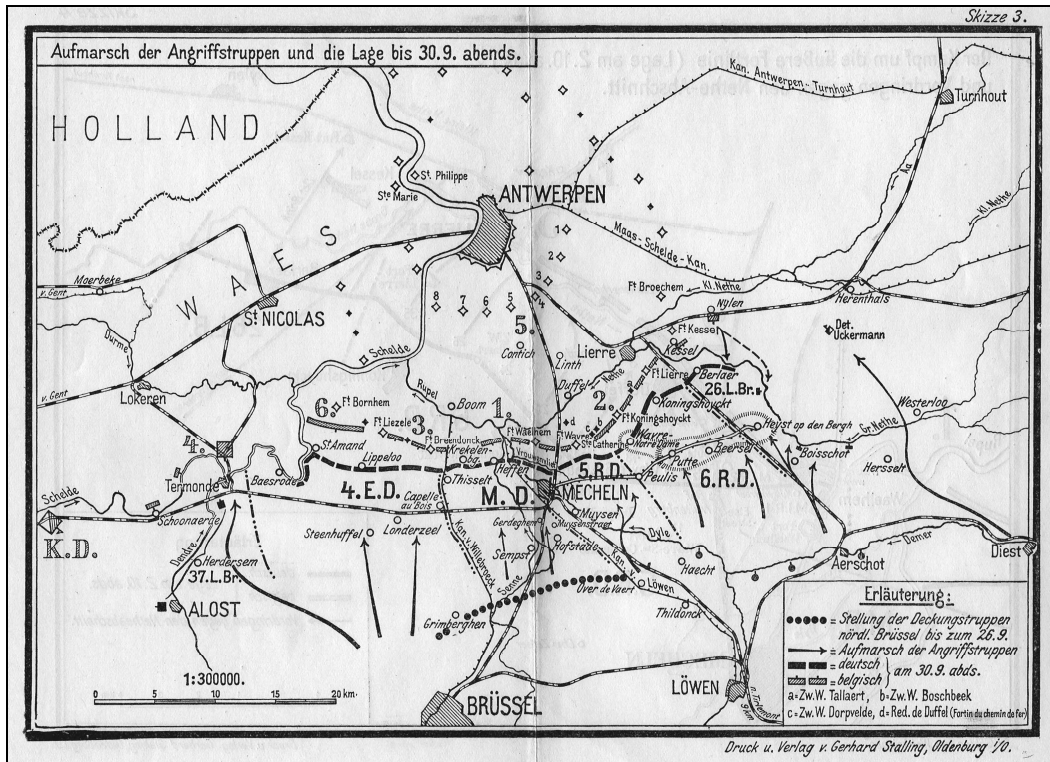
Herzien te Opwijk
 den 17 November 1914
 de Burgemeester

[Handwritten signature]

Handteeken des dragers,

[Handwritten signature: Constant Lindemans]

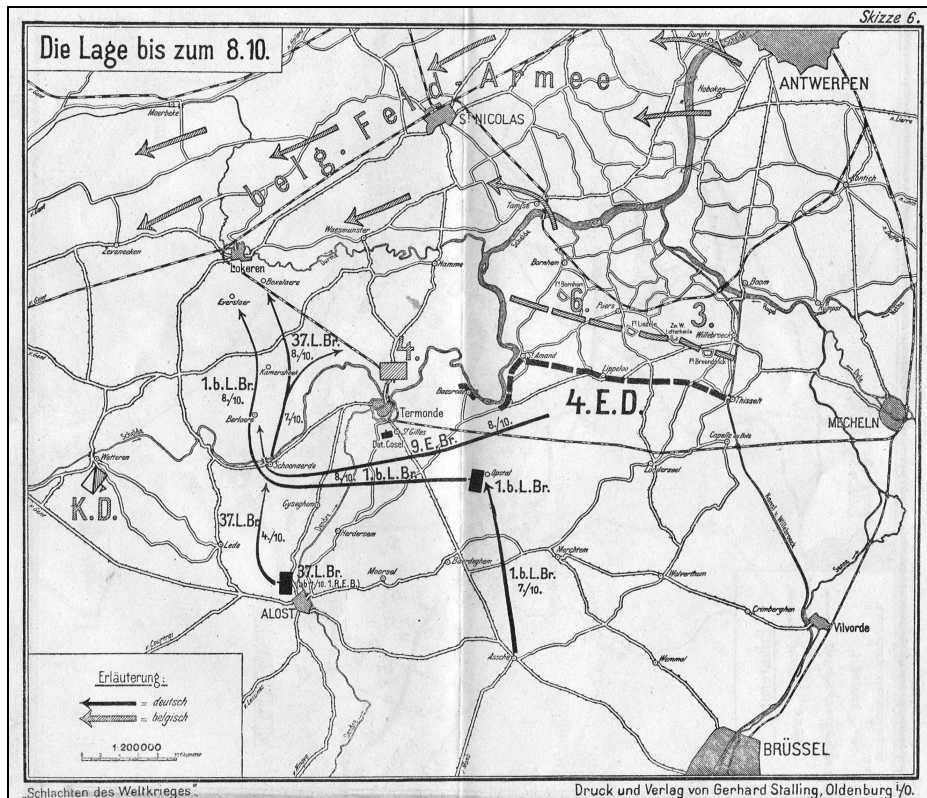
Getuigschrift van eenzelveigheid (met persoonsbeschrijving) van Constant Lindemans, (° 31 juli 1896), student te Mechelen, uitgereikt te Opwijk op 14 september 1914 (met latere "herzieningen").

De militaire toestand bekijken van uit het oogpunt van de vijand: kaarten uit de publicatie "Schlachten des Weltkrieges". Deel 3. "Antwerpen 1914", Reeks "Reichsarchiv", Gerhard Stalling Verlag, Berlin 1928.

Bovenaan de opmars der Duitse aanvalstroepen naar Antwerpen, situatie 30 september 1914 's avonds, dus na de 3^e uitval van het Belgisch leger uit de versterkte en met dubbele rij forten omgeven vesting Antwerpen.

Onderaan de stand van zaken op 8 oktober 1914, met de val van de nationaal vesting Antwerpen en de terugtocht van het gros van het Belgische leger ten noorden van St.-Niklaas, Lokeren, Gent om langs de kust de IJzer te bereiken.

bepleiten. Dit onderhoud had plaats, bij 't vallen van den avond, in de Stationstraat. Op dat oogenblik waren de Duitschers achteruit geslagen tot op de spoorlijn. Duitse infanteristen stonden overal geplakt tegen de gevels van de huizen, terwijl de obussen door de lucht zoefden en links en rechts, rondom de spoorlijn, insloegen.

Opgesteld op den rand van Buggenhoutbosch beschoot de Belgische artillerie het station. Daar komt de troep Duitse officieren aangereden. Dr. Panther, die ons vergezelt, stelt ons voor. Majoor Mersmann trappelt van ongeduld, luistert verstrooid en gelast een jongeren officier ons te staan. Alleen vraagt hij den burgemeester wat die draden aan de huizen, hij bedoelde de elektrische leiding, te beteekenen hebben; en dan dreigt hij: wij kampeeren dezen nacht in dit dorp, voor 't minste vergrijp tegen mijn manschappen wordt gansch het dorp platgebrand! Hij rijdt weg, het scheen hier niet zeer veilig te zijn. De jonge officier luistert welwillend maar onze uiteenzetting en belooft de boodschap over te maken.

Het is nu geheel nacht geworden en politiecommissaris Rombauts spant zich in om voor die ongewenschte gasten inkwartiering te vinden. De menschen zitten angstig in hun kelders; nergens is licht te bespeuren. Op eens gaat een geroep onder het soldatenvolk: «Wo sind die Pioniere?». Wij kenden de akelige beruchtheid van de pioniers en verwachtten er ons aan de huizen van het dorp een voor een te zien oplaaien. Wat was er gebeurd? Een Duitisch soldaat die, om proviand, verder het dorp was ingegaan, bleef, naar hun oordeel, te lang achterwege. Zij konden maar één veronderstelling maken: die moest ergens laffelijk vermoord geworden zijn. Eenige oogenblikken later verscheen de man gelukkiglijk met een korf vol worst. De gemoederen bedaarden oogenblikkelijk en, daar het kanon nu ook zweeg, sloeg hun gemoed nu over naar uitbundige vroolijkheid. Zij die ons, een oogenblik te voren, met een gerust geweten een kogel door het hart zouden gejaagd hebben, sloegen ons nu gemoedelijk op den schouder en vertelden moppen.

Intusschen speelde zich het tragisch drama af op den steenweg te Mansteen. De 52 aangehouden van 't Eeksken verwachtten in doodsangst de voltrekking van hun lot. Reeds had men hun een grooten kuil doen delven waarin hun lijken zouden begraven worden. Toen de duisternis inviel werden ze op een lange rij opgesteld. Frans De Keersmaecker wordt uit den hoop gehaald; op zijn rug wordt met krijt de plaats geteekend waarop

men zal mikken; hij wordt op den rand van den kuil gebracht; een zaklamp belicht den rug; een kort bevel, een losbranding van geweren, een ijselijke schreeuw door den nacht, het onschuldig slachtoffer, de martelaar stort in den kuil. Drie andere mannen worden uit den hoop gehaald. Reeds wordt het akelig teeken op hun rug geschreven... En nu gebeurt iets onverwachts: uit de richting Hulst (Mersmann en zijn staf logeeren dien nacht op het landhuis Frans de Smedt) komt een Duitisch officier te vierklauws afgereden en van verre roept hij met kracht de moordpartij te staken. Naar de beschrijving van ooggetuigen moet dat Dr. Speyer geweest zijn (een man van hooge gestalte met blonden, korten baard). Aan hem hebben dus de menschen van 't Eeksken hun leven te danken, maar ook vooral aan de krachtige, offervaardige tusschenkomst van burgemeester Dr. Ben. de Smedt en het Opwijkisch personeel van den Rood-Kruisdienst. Dit zijn historische gebeurtenissen waarover ik persoonlijk getuigen kan. Op vele plaatsen, liet de gemeentelijke overheid haar onderhoorigen in den steek wanneer het gevaar dreigde. Vele anderen, die later een hoogen toon aansloegen om alles te beknibbelen, hadden hun eigen persoontje in veiligheid gebracht. De menschen vergeten te gemakkelijk; daarom mag hier gezegd worden: eere aan hun die op hun post gebleven zijn en hun medemenschen in den nood, met der daad en op gevaar van hun eigen rust en leven, geholpen hebben!

In den nacht van 26-27 September hooren we voortdurend, in de nabijheid, geknak van geweren en geratel van mitrailleusen. De slag duurt dus voort. In den dag herneemt het kanongebulder en verschillende huizen worden geraakt. Opmarcheerend langs de Rijksbaan hevatten de Duitschers voet in Lebbeke en kort daarop in Dendermonde. Op 29 Sept. wordt slag geleverd tusschen Breendonk en Londerzeel. In Opwijk is het nu volkomen rustig. Op 30 Sept. worden, onder een grooten toeloop van volk, Frans de Keersmaecker en de soldaat Alfons Daese plechtig alhier op 't kerkhof ten grave gedragen⁽¹⁶²⁾.

Op 1 Oktober vangt de beschieting aan van de buitenste forten van Antwerpen. Een Duitisch veldlazaret verblijft in het pensionaat van 4 tot 9 Oktober, doch krijgt geen gekwetsten te verzorgen. De forten worden het eene na het andere stukgeschoten door de zware artillerie. De Schelde-overtocht wordt eindelijk geforceerd, na dagenlange vruchteloze pogingen, op 7 Oktober. Dat is voorloopig het einde. Het Belgisch leger ontsnapt nog juist uit Antwerpen en van 16 tot 31 Oktober hooren we, in het verre Westen, het kanongebulder aan den IJzer en de beschieting van de kust door de

Engelsche vloot. Koning Albert verdedigt, met zijn dappere soldaten, het laatste stukje bodem van ons vaderland. Voor ons begint de oneindig lange, vierjarige periode van de bezetting.

161) *Het was de eerste gekwetste die er ter verpleging werd opgenomen. In den loop van den dag en 's anderendaags volgden er nog aan 30-tal, zowel Belgische als Duitse getroffenen. In den avond werden ze dan steeds verder geëvacueerd op Brussel, omdat we hier in de voorlijn lagen. Een Belgisch soldaat, Alfons Daese, van Gent, gekwetst in de gevechten van 27 Sept, door een schot in de lenden, eerst opgeraapt in den avond en, zonder verband, naar hier vervoerd, overleed eenige uren later. Hij werd begraven op het kerkhof van Opwijk, naast Frans de Keersmaecker en drie andere Belgische jagers, gesneuveld in dezelfde loopgraaf, op 't Eekskan, nl. Frans Vernimmen (Moerzeke), Glas (Velzik) en De Bock (St. Pieters-Kapelle). Onze veldwachter, Jan Hermus, heeft zich in die dagen zeer verdienstelijk gemaakt met alom, ook in Buggenhoutbosch, de gevallen Belgische soldaten te gaan opsporen en ze behoorlijk te begraven. (1)*

162) *Na den oorlog werd een kruis opgericht ter plaatse waar De Keersmaecker doodgeschoten werd. (2)*

Ook in een der gevels van de afgebrande huizen op 't Eekskan werd een gedenkplaat gesteld. (3)

Mevrouw Maria Caucheteux-Legroux (Jette), dochter uit het gezin Legroux-Aerts van de "Verbrande Hoek" van 't Eekskan vertelt ons hierna hoe zij het verhaal hoorde van 27-28 september 1914 van haar ouders en verwanten.

Er waren dus wel 11 huizen in de brand opgegaan, nl. 2 bij claraessens, 2 bij Lemmens, 1 te Woissens, 2 te Kijeismokers, 1 te Driessens, 1 te Dokens, 1 bij ons of te Driessens Pa (Paulus Aerts) en 1 te Kotsens (Louis Aerts). Het eerste huis dat afbrande was dat van Kotsens, eerst hun stroomijnt, dan hun huis en stallingen, dan het onze en zo verder. De mannen werden op kop meegenomen en de vrouwen en kinderen daarna. Onze vader zat toen bij Kijeismokers toen die Duitsers op 't Eekskan kwamen want Kijeismokers zou graag gaan vluchten gelijk zo vele anderen.

Alle mensen werden uit hun huizen gedreven en meegenomen tot bij Olbrechtens (waar nu het magazijn van Van Biesen staat). De vrouwen en de kinderen moesten daar in een hoek van Olbrechtens staan met de armen omhoog en de mannen werden meegenomen. De oude mannen waaronder J. Woissens mochten echter op een kar zitten om naar het dorp meegevoerd te worden.

Wij als 4 kinderen Aerts van 6 tot 11 jaar, wezen, zijn dan naar Méters (nu hof J. Keppens, Pluimhofweg) gegaan en van in hun kelder hebben wij dan ons huis en stallingen zien af-

branden onder geweldig gehuil en getier van de beesten. Want naar het schijnt hadden de geburen van wat verder de teugels van de beesten gaan los snijden maar de Duitsers hadden hen verplicht ze weer vast te binden. Wij waren nog kleine kinderen: onze moeder was enkele jaren voordien gestorven en ons vader was meegenomen.

Carline van Kolletekes heeft nog een brandende kist naar buiten getrokken en onze verbrande stoof stond bij Finte Pieës (de geburen Jacobs). Veel was echter ook gestolen en, zoals toen de ronde deed, was de grootste dief een welstellende boer uit de Neerveldestraat.

Ons vader vertelde ons later dat ze dan verder naar Mansteen gedreven werden en dat hij zijn put eerst zelf moest delven, zoals Kijeismokers en Kotse Louis. Na Kijeismokers stond onze vader dus de tweede. Door tussenkomst van de overheid is die afslachting met een slachtoffer tot een einde gekomen. Volgens Lindemans was de verteller de buur Louis Aerts. Wat de oorlogsschade betreft is het grootste deel gegaan naar erelonen.

Dries Otzens Woinnis (Vereecken) was niet meegenomen geweest door de Duitsers vermits hij reeds enige dagen voorheen was gaan vluchten. Dokens Fong (De Clerck) was in Holland bij de frotters – zo noemde men dat toen. Bij Dokes waren dat ook wezen, dus hun moeder was ook gestorven en die kinderen zaten meestendeels in het gasthuis. Wij die zonder huis waren, zijn dan bij familie opgenomen geweest, en ons vader heeft enige tijd bij Leirekens Mang (Mannaert) in het dorp op kost geweest.

Onze boerderij is dan door toedoen en hulp van onze familie heropgetrokken geweest. Een boom van de familie van Buggenhout, een steenoven gemaakt op eigen grond met de verkoop van de helft van de steen, schrijnwerkerij van De Donder's, enz. Van de schadevergoeding hebben wij niet veel gezien. Wij kregen een koe voor het werk dat we bij Cesarens deden, maar ze was niet van hen. Nog uitbuiting, enz. Het heeft echter meer dan een generatie geduurd vooraleer we weer op dreef kwamen.

De bewakingsposten voor het Eekskan gedurende '14-'18 waren te Mina's (oud huis De Ridder) aan de vroegere spoorwegovergang Eekskan-Heirbaan en in de Neerveldstraat bij Aertskens, rechtover Jannewevers.

De ruines van het verwoest Eeksken, winter 1914-1915.

Het gaat over dat deel van het huidige Eeksken dat door de de rechtekking van de baan naar Buggenhout in 1939 afgesneden werd van de hoofdbaan, aan de huidige huizen nrs. 156-176.

Op de keerzijde van het apart bladje "Over onze Kerken" schreef Leon Lindemans aan? (vermoedelijk Louis Geeurickx) - zie pag. 277: Nu ik de bladjes (4) nog eens herlees die ik de wijde wereld instuurde om u entwat over die droeve geschiedenis te laten weten moet ik

hier en daar eenige ongepastheden plaatsen verbeteren. In n° 9 zeg ik dat die man te scheer bij De Keersmaker in 't scheerhuis zat. 'k Bedoel: "dat hij te scheer ging". 'k Denk niet dat Keersmaker deze stiel had. In alle geval zoo vertelde hij mij.

B**Ambulance N° 1176^P**établie à *Opwijk (Institut Lindemans)*Liste des blessés entrés le *27 septembre 1914*

	NOM	PRÉNOMS	RÉGIMENT
1	Cornu	Fernand <i>Cuesmes (Mars)</i>	5 ^e chasseurs à pied
2	Amédée Van de Kerckhove	Amédée <i>(Moeskroen)</i>	id.
3	Steyaert	Josef <i>(Bergem)</i>	id.
4	Juierpoel	Joris <i>(Boutruyne)</i>	id.
5	Daese	Alfons <i>(Gent)</i>	7 ^e inf. de ligne
6	Van Nuffel	Louis <i>(Bruggenbos)</i>	21 ^e inf. de ligne
7	Gilman	Joseph <i>(Sorgnies)</i>	Bruncaudier
8	Nerinsky	Raymond <i>(Ruysseldt)</i>	21 ^e inf. de ligne
9	Meunier	Othoald <i>(Ellegelles)</i>	1 ^{er} artillerie monté
10	Terasic	Arthur <i>(Watermaal)</i>	1 ^{er} chasseurs à pied inf. de ligne
11	Bursens	Gustaaf <i>(Heusden)</i>	"
12	<i>circa 20 soldats allemands.</i>		
13			
14	<i>repartis le même soir sauf Daese.</i>		
15			
16			

Lijst met gekwetsten die op 27 september 1914 in het pensionaat Lindemans ter verzorging binnengebracht werden.

In n° 10 was het niet de Duitse onderofficier die gekwetst was maar een soldaat van 't gewoon leger een zekere Otto Richter: geschoten vlak te midden in de borst. Die Pruisische Hauptman kon dat reeds goed genoeg zonder men op zijnen teen had getrapt.

Al het andere meen ik waar te zijn. Ge moet natuurlijk van mij niet vergen dat de uren die ik opgeef juist zijn. Neen maar voor 't alge-

meen ben ik gerust volgens mijn inzien de waarheid gezegd te hebben. 'k Denk nog wel van er beneden gebleven te zijn ... de echte werkelijkheid. Nog iets nopens de naam die ik opgeef. Volgens mij ben ik zeker dat het de echte is maar wel kan het zijn dat ik mis ben en toen men het mij vertelde, -daags na 't gebeurde ten hoogste een uur na dat die burgers los waren- kan het zijn dat ik misverstaan heb.

Ik heb altijd die moed bewondert en zoo de naam onthouden. Dus moet het u niet verwonderen, later iets op eene andere manier te hooren uitleggen. 'k Heb dit gedaan om u toch iets er over bekend te maken.

Leon

- (1) Gesneuvelde Belgische soldaten op Opwijk: zie hoofdstuk *Gesneuvelden*, pag. 448-452.
- (2) Kruis De Keersmaecker – zie hoofdstuk *De oorlog herdacht*, pag. 465-466.
- (3) Deze herinneringsplaat, met een tekst die verwees naar de wandaden van de Duitsers, werd in het begin van WO II uit voorzorg weggenomen. Zij werd weggestopt, geraakte zelfs begraven, werd jaren nadien teruggevonden en dook een 15-tal jaren weer op, maar is sindsdien terug spoorloos.
- (4) Met "de bladjes" bedoelt Leon zeker het frontblaadje "De Stem uit Opwijk". Het betreft passages uit het vervolgverhaal in *De Stem uit Opwijk* nr. 7 tot nr. 11. Hierdoor kunnen wij besluiten dat Leon Lindemans de auteur is van dit ooggetuigenverslag in het frontblaadje over de gebeurtenissen op 't Eeksken op 26 en 27 september 1914 - zie pag. 398 e.v.

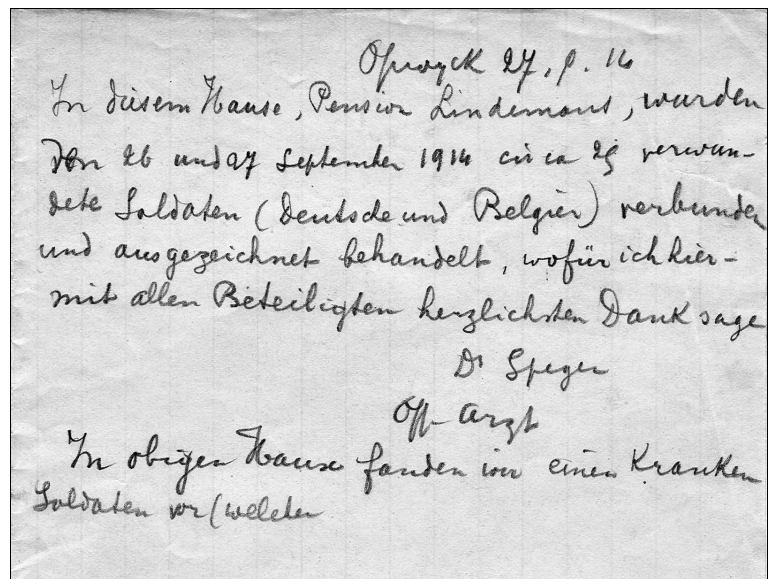
Dynamiteren van de torenspits van de kerk van Mazenzele

In het hoofdstuk *Verslagen van de parochie-pastors over de oorlogsgebeurtenissen*, pag. 249, beschrijft pastoor Octaaf De Smedt hoe op donderdag 3 september de torenspits van de kerk van Mazenzele door de Duitsers opgeblazen werd.

In 1919 werd door architect Achille De Buck een bestek opgemaakt van de herstellingswerken ad 20.581,54 fr. met de bedoeling de werken o.m. door werklozen van de gemeente te laten uitvoeren.

Na tussenkomst van de Commissie van Monumenten werd een nieuw plan opgesteld, dat de aannemers Adolf Hendrickx en Frans Van den Cruyce in 1920 uitvoerden voor een totaal bedrag van F 28.967,10. De kosten werden door de kerkfabriek gedragen, die hiervoor huizen en grond verkocht.

Bij de herstelling werd de toren met enkele steenlagen verhoogd (baksteen binnenzijde, natuursteen langs de buitenzijde), wat toeliet

Opwijk, 27.9.14.

In dit huis, het pensionaat Lindemans, werden op 26 en 27 september 1914 de wonden verzorgd van ongeveer 25 gewonde soldaten (Duitse en Belgische). Ze werden zeer goed behandeld, waarvoor ik hierbij alle betrokkenen hartelijk dank.

Dr. Speyer, officier-geneesheer.

het uurwerk in het midden boven het galmgat te plaatsen.

Het gehavende smeedijzeren torenkruis werd in 1992 in het gemeentelijk archief gedeponeerd.

Volgende uittreksels uit de beraadslagingen van de kerkfabriek en andere documenten geven ons een goed idee van de schade en het verloop van de herstelling:

Zitting van 8 September 1919

Nieuw Plan van den toren

De Kerkeraad,

Gezien den brief van den Heer Gouverneur in datum van 26 Augusti 1919, n° 43034-1e Div. 43499 C 66 waarin hij laat weten:

1° dat de commissie van monumenten het 1ste plan van Mr De Buck niet heeft goedgekeurd,

2° dat een nieuw plan moet opgemaakt worden volgens de opmerkingen door Mr Veraart.

3° dat de Provincie geene tusschenkomst kan beloven en dat de Staat voor het oogenblik niets kan geven voor deze herstellingswerken.

Besluit:

A. De middelen te beramen om al de onkosten dezer herstellingen te dekken. Om de noodige som te bezitten, heeft de Kerkeraad reeds de aanvraag gedaan aan de Hooge Overheid om 2 parcellen land en 2 huizen te verkopen. Deze verkooping is reeds door het Aartsbisdom goedgekeurd.

B. Het nieuwe plan en bestek van Mr. De Buck goed te keuren.

De secretaris (get. Oct. De Smet)

De Voorzitter

Zitting van 7 Meert 1920

Zijn tegenwoordigd: M.M. Van der straeten Karel, voorzitter, Frans De Smedt, Joseph Sablon, Frans De Pauw en Oct. De Smedt

Dagorde: Goedkeuring der aanbesteding der herstelingswerken van den Kerktoren (1e Reeks)

Gezien het Proces-Verbaal van 24 Februari 1920, waardoor vastgesteld wordt dat M. Hendrickx de eenige aanbieder is, keurt de Kerkfabriek goed de werken toe te vertrouwen aan Mr Adolf Hendrickx van Assche, voor de som van elfduizend dry honderd vier en zeventig franken 50 cent. (11374.50 fr.)

De secretaris (get. Oct. De Smet)

Rekeningen van de heropbouw van den verwoesten toren en herstelling van de bewaarde deelen der Kerk.

A. Rekeningen van het voorlopig dak en welfsels der Kerk

1° Rekening Slans, schaliedekker	781,65
2° " Sanders, schrijnwerker	47,25
3° " Van Doren, schalieberd	238,62
4° " Van den Broeck, schalieberd	40,10
5° " Courtmans, metser	260,00
6° " Seps, klampsteen	90,00
7° " Bosmans, steen	40,00
8° " Van der Beken, ciment	16,00
9° " L. De Brandt, vervoer	60,00
10° " Slans, carton	10,00
11° " G. De Smet, zavel	17,20
	1600,82

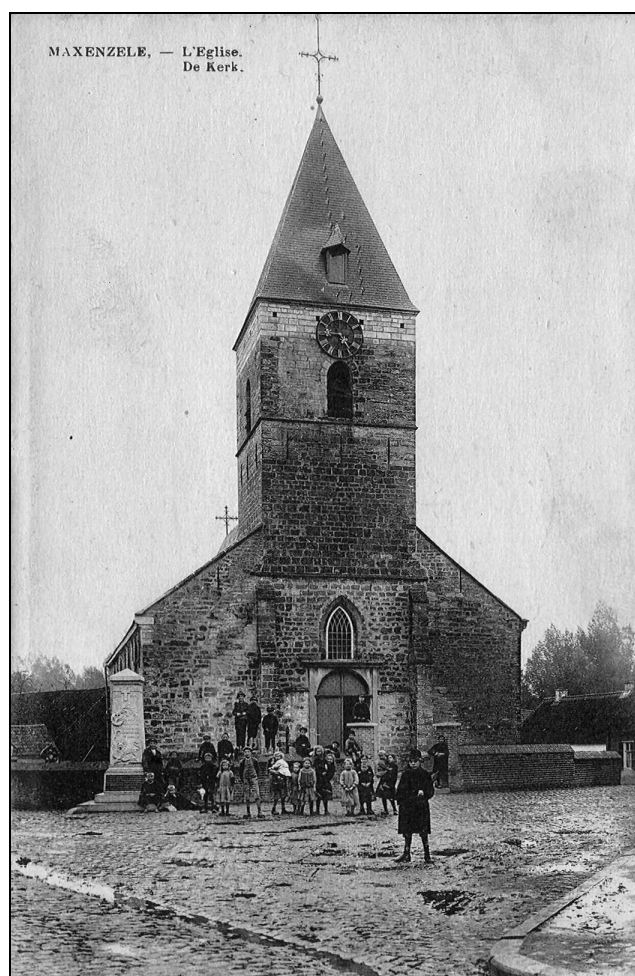
B. Rekeningen van den toren en daken

1° Rekening Hendrickx, toren	10691,29
2° " Van den Cruyce, schaliewerk	3817,58
3° " Van Doren, schalieberd	5168,10
4° " Arys, schilder	110,05
5° " Rochette, loodgieter	582,60
6° " Tollebeek, horlogie hersteld	325,00
7° " Van den Cruyce, dakwerk	4381,15
8° " Jud. De Munck, surveillant	796,80
9° " J. De Munck, herstelling	88,21
10° " De Buck, architect	1300,00
11° " J. De Maesener, ijzerwerk	45,50
Totaal fr.	28967,10

De verwoesting van Lexismolen te Mazenzele

De houten Lexismolen, die stond aan de huidige Lepelstraat-Heerbaan tegenover de Molenstraat, werd in 1878 door Alex Van Ingelgem uit Nederbrakel overgebracht waar hij door een sterfgeval werd verkocht. Oorspronkelijk kwam hij uit Rijsel. Hij verving de Schaapheuzelmolen (1640, aan de huidige Heerbaan tegenover Schaapheuzel) die in 1876 door een storm verwoest werd.

Lexismolen (naar de naam van de eigenaar Alex van Ingelgem) was een houten windmolen, een staakmolen zonder gaanderij, met

De in 1920 herstelde kerktoren van Mazenzele.

Men ziet duidelijk hoe de toren met een zestal steenlagen verhoogd werd, waardoor men de wijzerplaat van het uurwerk tussen het galmgat en de onderkant van de torenspits kon plaatsen.

Vóór de kerk, tegen de kerkhofmuur, het pas geplaatste monument van de gesneuvelden (ingehuldigd op 26 januari 1920).

drie verdiepingen (builkot, maalterij, stenen) (Frans model).

Felix Alexis Van Ingelgem (° Mazenzele 24-04-1848, x 05-07-1877 Maria Catharina Vereertbrughen, † 01-05-1910), de molenaar, was een zoon van Frans Van Ingelgem, eigenaar van de molen op het Schaapheuzel. Na zijn overlijden werd de molen verder uitgebaat door de weduwe († 1935) en haar kinderen.

Ida Van Ingelgem (° 20-08-1899, † 15-04-1987), de jongste dochter van Lexis de molenaar gaf volgend verhaal over de verwoesting van de molen mondeling door aan haar zoon Leo de Nil:

De molen werd "afgestookt" op 3 september 1914 door de Duitsers, dezelfde die in de

Lexis-molen aan de Lepelstraat in Mazenzele, door de Duitsers afgebrand op 3 september 1914.

voormiddag de toren van de kerk dynamiteerden. (1) Zij kwamen in de namiddag rond 15 h toen moeder en nonkel Gust op de molen waren. Zij deden hen naar beneden gaan, goten bensol in het baalkot en staken er het vuur in. Nonkel Gust nam nog den bakzak mee van de familie Van Malderen in de Bosstraat (Sjasses Pit).

In de voormiddag kregen ze nog de toelating om voor Frans Timmermans (Luno) een bakzak te malen van 30 broden voor de Duitsers die op Soo De Leeuw zijn boomgaard lagen.

Hier -zoals ook elders- maakte de Duitse legerleiding er zich van af met het verzinsel dat er vermoedens waren dat men bij middel van de stand der molenwieken inlichtingen overmaakte aan de vijand aangaande krijgsverrichtingen. De waarheid was dat de Duitsers verbitterd waren door de felle tegenstand der "piotten" en hun wraak koelden daar waar zij konden.

Van de molen schoot niets meer over, behalve enkele stukken molensteen die bij burens gebruikt werden als dorpel en een toegangsleutel die in de huiskamer hing. Ook alle docu-

menten van herkomst gingen verloren in de vlammen. (2) (3)

Ter herinnering aan deze molen werd in 1952 de naam "Molenstraat" gegeven aan het deel van de vroegere Dorpsstraat tussen de Steenweg en de Lepelstraat.

(4) Dit lijkt niet helemaal te kloppen: de kerktoren werd gedynamiteerd op donderdag 3 september, in de namiddag – zie verslag van pastoor Octaaf De Smet pag. 249 en Dagboek van Louis Lindemans, 17 september 1914, pag. 51.

(5) Zie ook de publicatie *Historiek der straten van Mazenzele. 14. De Molenstraat*, door Leo De Nil, Heemkring Opwijk-Mazenzele, pag. 62-64, 1987.

(6) In zijn verslag vermeldt pastoor Octaaf De Smet een schade van 9.000 fr – zie pag. 249.

Met een brief nr. 1402 "Door de oorlog vernielde woningen" schrijft de gemeente Opwijk op 28 september 1916 aan "Den heere Zivilkommisar bij de Keizerlijke Kreischef Brussel" over de vernielingen op 't Eeksken:

95. N° 1402.

DOOR DEN OORLOG VERNIELDE WOONINGEN.
Opwijk, den 28 Sept. 1916.

Mijnheer de Zivilkommisar,

Als gevolg op uw schrijven van den 25 Sept. laatstleden, Tageb. N° 4243.Z., laat Ik U weten, dat er in onze gemeente tien woningen

met aanhorigheden door den oorlog gansch vernield zijn.

Zeven dezer woningen zijn gansch heropgebouwd. Eene is reeds gedeeltelijk heropgebouwd.

Twee zijn nog niet herbouwd en het is nog onbekend wanneer men de heropbouwingswerken zal beginnen.

Drij andere huizen zijn ook nog gedeeltelijk vernield, waarvan de herstellingen gansch voltrokken zijn.

en op 30 oktober 1916:

N° 1444 Opwijk, den 30 oktober 1916

Mijnheer de Kreischef,

Ik heb de eer U hieronder de toestand der gebouwen o.g. te doen kennen, die ten gevolge der gebeurtenissen van den oorlog vernield of beschadigd zijn geweest.

1e) Aerts Ludovicus, gehucht eexken, afgebrande woning, met schuur en stalling. Deze gebouwen zijn gansch herbouwd.

2e) Michiels Henricus, gehucht eexken, afgebrande woning, met schuur en stalling. Deze gebouwen zijn gansch herbouwd.

3e) Waveryns Egied en Frans, gehucht eexken, afgebrande woning, met schuur en stalling. Deze gebouwen zijn gansch herbouwd.

4e) Van den broeck Guilliëlmus, gehucht eexken, afgebrande woning, met schuur en stalling. Deze gebouwen zijn gansch herbouwd.

5e) Aerts Paulus, gehucht eexken, afgebrande woning, met schuur en stalling. De woning en stalling zijn herbouwd. De schuur waarvan de grond de oppervlakte heeft van 42 vierkante meters, is nog niet herbouwd. De eigenaar verklaart te zullen heropbouwen na den oorlog. De puinen zijn gansch afgebroken.

6e) Vereecken Joannes, gehucht eexken, afgebrande woning, met schuur en stalling. De woning en schuur zijn herbouwd. De stalling moet nog heropgebouwd worden. De oppervlakte van den grond van dit laatste gebouw is 72 vierkante meters. De eigenaar verklaart het te zullen heropbouwen na den oorlog. De nog rechtstaande muren hebben omtrent 3 meter hoogte.

7e) De Keersmaecker kinderen Frans, gehucht eexken, afgebrande woning, met schuur en stalling. De woning is gansch herbouwd. Schuur en stalling, waarvan den grond te samen een oppervlakte heeft van 144 vierkante meters, zijn nog niet herbouwd. De eigenaars verklaren te zullen herbouwen na den oorlog. De puinen zijn gansch afgebroken.

8e) De Clerck Ildefons, gehucht eexken, afgebrande woning, met schuur en stalling. Het woonhuis is gedeeltelijk heropgebouwd, en is bewoonbaar. Twee kamers, stalling en schuur moeten nog herbouwd worden. De oppervlakte van den grond van de twee kamers en stalling is 72 vierkante meters. De oppervlakte der schuur is 74 vierkante meters. Deze gebouwen zullen na den oorlog heropgebouwd worden.

9e) Vermeiren Theophiel, gehucht eexken, afgebrande woning, met schuur en stalling. De woning en schuur zijn herbouwd. Een stal moet nog herbouwd worden. De oppervlakte van den grond van dit laatste gebouw is 29 vierkante meters. Dit gebouw zal na den winter herbouwd worden. De puinen zijn gansch afgebroken.

10e) Luypaert Ludovicus, gehucht eexken, afgebrande woning, met schuur en stalling. De stal is herbouwd en dient voor woonst. Het huis en schuur waarvan de grond een oppervlakte heeft van 77 vierkante meters, moeten nog herbouwd worden. De eigenaar verklaart deze laatste gebouwen te zullen herbouwen na den oorlog. De puinen zijn gansch afgebroken.

11e) Moens Sophia, gehucht eexken, woning vernield door geschut, is gansch herbouwd.

en op 21 december 1916:

N° 49. VERNIELDE GEBOUWEN.

Opwijck, 21 December 1916.

Mijnheer de Zivilkommissar,

Gevolg op Uw schrijven van 14 December, nummer 7435.Z. Van de vernielde huizen blijven nog slechts eenige naakte muren staan. De kosten van afbraak zullen heel weinig bedragen. Het is de moeite niet waard om hiervoor eene aanvraag tot schadeloosstelling te doen.

en

N° 50. Opwijck,

21 December 1916.

Mijnheer de Zivilkommissar,

Gevolg aan uw schrijven van 11 December, nummer 7252.Z.. Wij hebben de eer U onzen brief nummer 1485 van 24 November te bevestigen. Al de eigenaars van vernielde gebouwen hebben ons verklaard dat het hun voor 't oogenblik onmogelijk is met het heropbouwen te beginnen, gezien het seizoen tot bouwen niet geschikt is en wegens het gebrek aan bouwmaterialen. Wij hebben hun dus laten weten dat zij met de afbraak hunner puinen moeten beginnen. Gebouwen van kunst- of geschiedkundige waarde zijn er onder de vernielde huizen niet.

Hoogachtend.

In verband met de dringende materiële hulp aan de slachtoffers van 't Eeksken, zie ook *De bevoorrading van de bevolking, de armoede, de hulporganisaties*, pag. 363-364, brief van het Opwijks gemeentebestuur nr. 885 van 3 december 1914.

Kerstmis 1914 op 't Eeksken?

Pentekening van Bert Van den Broeck.